

Kort Efterretning om Dalby Kirke og Kloster i Skaane,

af

C. G. Brunius,

Profesor ord. i den græske Lit. ved Lunds Universitet.

Der gives meget faa Kirkebygninger enten i Skaane, i Danmark, eller det øvrige Norden, der i Alder kunne maale sig med Helligfors-Kirken i Dalby, som desuden, skøndt den nu, som Landsbykirke, kun er en ringe Levning af hvad den for-
dum var, har den Mærkværdighed at være oprindelig bestemt til Domkirke ved et Biskopsæde, hvilket dog kun havde ganske kort Varighed. Det er bekendt nok, at Svend Estridsen, der i Midten, eller i anden Halvdeel af det 11te Aarhundrede stiftede et Bispedømme i Lund, og et andet i det ganske nærliggende Dalby,*) lod begynde Kirkebygningen paa det sidstnævnte Sted, der blev fortsat under Kong Harald Hein, og fuldendt af Knud den Hellige.***) Endskøndt nu Dalby meget snart, ved den første og eneste Biskops Forflyttelse til Lund, ophørte at være Bispesæde, see vi dog af den i senere Tid

*) Jvf. Suhms Danm. Hist. IV. p. 183 og 286, hvor dette henlægges til Aaret 1048; maaskee for tidligt. Det er i det mindste afgjort, ved Adam af Bremens Beretning, at Eginus døde samme Aar, som den bremiske Erkebiskop Adalbert (1072) og Adam beretter ligeledes, at Eginus fungerede kun i 12 Aar; hvorefter han altsaa maatte være bleven Biskop i Dalby omtrent 1060. (Jvf. Langebeks Note s. Ser. Rer. dan. III. p. 248.) Suhm antager derimod, at disse 12 Aar maa forstaaes om Eginus Bispesembede i Lund, da nogle tillægge ham at have været Biskop i 20 Aar. (l. c. p. 276. Pontoppidan Ann. Eccl. dan. J. p. 129.)

**) Elogium S. Kanuti. Scr. R. D. II. p. 318. Pontoppidanss Anna-
ler. I. p. 206. 216.

fuldendte Kirkebygning, og af andre Omstændigheder, at Stedet og Kirken vedbleve at være i betydelig Anseelse. Englænderen Egiuo eller Enno, vilde, da Bispesædet flyttedes til Lund, ikke lade Dalby savne ethvert Minde om Stedets snart forsvindende Herlighed, og stiftede der et saakaldet Kannike-Kloster, som enten fra Oprindelsen var, eller senere blev indrettet efter St. Augustins Regel. Dette synes at have været et Slags Mellemting af Capitel eller Convent og Kloster,*) hvis Forstander snart benævnes Provst (præpositus), snart Prior. Uagtet nu Dalby Convents egentlige Forfatning, i sammed Oprindelse og senere Forandringer, er temmelig uvis, eller i det mindste hidtil ikke tilstrækkelig undersøgt: saa er det dog beviisligt af Middelalderens Historie, at denne geistlige Stiftelse har været blandt de anseeligste i Danmark; hvorfor man ei allene finder, at de danske Kanniker og Munkke af St. Augustins Orden have i Dalby holdt Provincial-Capitler;**) men at ogsaa Provster eller Priorer fra Dalby have været tilstede ved Kongevalg (f. Ex. 1375 ved Kong Oluf) og andre offentlige Forhandlinger, f. Ex. Herredagen i Warberg 1343 under Magnus Smek.

En nærmere og fuldstændig Historie af Dalby Kloster vilde fordre vidtloftigere Undersøgelser i et eget Skrift. Her ville vi fornemmelig indskrænke os til at meddele en Beskrivelse af Kirken i dens nærværende Tilstand, med Angivelse af de vigtigste Forandringer og Forringelser, som den i Tidernes Løb har undergaaet.

Dalby ligger i en (svens) Mills Afstand fra Lund, omtrent midt i Torne Herred, i Hellestedes-Pastorat (hvortil

*) Præpositura fratrum regulariter viventium, kaldes det af Adam fra Bremen. Munkene kaldtes endnu 1580 „Conventbrødre“ og Prioren „Provst.“ (Jvf. Anders Bilbes nedenfor omtalte Brev.)

**) Jvf. Langebek Scr. Rer. Dan. V. p. 634.

Kirken nu, saavel som Vonderup, udgør Anner). Kirken, til-
 ligemed den store Landsby, ligger paa den sydlige Kant af en
 anseelig Landsoide, med fri og vid Udsigt i Syd og Vest over
 den skaanske Slette til Lund og Malmø. Dalby-Kirke har i sin
 oprindelige Skikkelse været dobbelt saa stor, som den er, og
 opført i Form af et latinsk Kors; men denne Skikkelse er nu
 ikke mere kendelig, og hele Kirkens Længde fra dens østre
 Gavlmuur til den vestre Væg under Orgelet er kun 52 Fod;
 hvorimod hele Bredden udgør omtrent 44 Fod, og Høiden fra
 Gulvet til Hvælvingens Slutning ikke mindre end 42 Fod.
 Den formodentlig ældste Deel af Kirkens Bygning, eller dens
 Krypta (Krafts-Kyrka), der findes i den vestre Ende un-
 der det nuværende Taarn,*) er imidlertid uforandret vedlige-
 holdt; og med den ville vi begynde vor Beskrivelse. Den ud-
 gior en Firkant, som holder 29½ Fod paa hver Side, og har
 samme Brede, som Kirkens Hovedskib. Ved hver Sidemuur
 af Krypten fremspringe tvende 3½ Fod brede, 1 Fod dybe
 Pilastre med Halvsoiler; og imod dem svare 4 Søller, som i
 Midten af Krypten danne en Firkant. Disse Halv- og Heel-
 Colonner ere forenede med Rundbuer, og Alt er udarbejdet af
 huggen Sandsteen. Loftshvælvingerne, som bestaae af Kalktuf,
 ere spændte imellem disse Rundbuer og ligne Halvcylindre, der
 krydse hinanden, og saaledes fattes Giord-Vuer (Gördelhägar,
 „Surten“.) Denne, i Sammenligning med Lunds (og Viborgs)
 uanseelige Krypta i Dalby ligger ganske over Jorden, og har for-
 dum havt en Udgang mod Vest, samt tvende smaa Lysaabninger
 mod Syden og to imod Nord, og ligeledes to Indgange imod
 Kirken. Ved den sydlige Side af den tilsmurede vestre Udgang
 sees i Krypten en Nedgang i Jorden, hvorom man har havt

*) Denne usædvanlige, dog ikke eksempellose Veligheden af Krypten har
 formodentlig sin Oprindelse deraf, at Kirkens Grundplan helder stærkt
 mod Vesten; hvorved Krypten ogsaa er kommen til at høies over
 Jordfladen.

den Indbildning, at dette var Begyndelsen til den meget omtalte Gang, der efter Sagnet skulde have strakt sig under Jorden fra Dalby til Lunds Krypta (Dalbygangen.) Det er let at begribe, at en saadan underjordisk Gang [i en Længde af halvanden dansk Mill] var ligesaa uhensigtsmæssig, som umulig at udføre; og man veed, at det samme Sagn gientager sig paa mangfoldige Steder, hvor man i gamle Klosterkirker har fundet Indgang eller Spor til en skjult eller underjordisk hvælvet Gang.*) Det er derimod troligt, at denne Nedgang enten har været til et i tidligere Tider tilfyldt Forvaringsrum; eller at der virkelig har været en underjordisk Sogang, der har ført til en Udgang fra Vækken nedenfor Kirken, og er indrettet til at kunne tiene Munkene til at redde sig ved Flugten i Fejdetid, eller under et pludseligt Overfald. Dette kan være saameget troligere, som man virkelig for nogle Aar siden, ved at grave Grunden til en Ladegaardsbygning ikke langt fra Kirken, opdagede en underjordisk Hvælving, hvilken man, støttende sig paa Sagnet, antog for at være en Deel af den omtalte Dalbygang. Det vilde være ønskeligt, at denne Fortidslevning maatte underkastes en nøiere Undersøgelse, end man dengang foretog sig.

I det nordøstlige Hjørne af Dalbyes Krypta findes en liden Brønd (mindre end den i Lunds Krypta), som er omgivet med et rundt Steenkar; og skiondt denne Brønd neppe er 3 Ellen dyb, fattes den til ingen Aarstid friskt og godt Vand. Uden Tvivl maa det være en ældgammel underjordisk Vandledning fra højere Steders Væld, der forsyner denne Brønd med Vand, ligesom Tilfældet er med Brønden i Lunds Domkirkes Krypta;**) hvilket er saameget mere sandsynligt, som

*) Saaledes f. Ex. i Sverrige ved den gamle Husaby Kirke i Vesten göthland (f. Forf.'s "Antiquariska och arkitektoniska Resa genom Halland, Bohuslän, Westergötland etc. Ar 1839." S. 221.) i Danmark ved Antvorskov og Sorø; ved Eolding o. fl. St. R.

**) Denne Brønds ypperlige Vand, der selv i de hebeste Somre aldr

der findes en sædvanlig Brønd i Nærheden af Kirken, hvor Vandet maa opdrages af en Dybde paa 40 Fod. Vandet i Kryptkirkens Brønd er endnu i Udraab for dets lægende Kraft, og besøges St. Hans Aften af Egnens Almue, som drikke af Vandet og ved den Leilighed offre til Kirken. *)

Saaavel Vindues- som Dør-Åbninger i Dalbyes Krypta ere alle rundbuede; og man finder denne Bygningsstiil i sin fulde Reenhed overalt i Kirken. Søilernes Grundsteen ere lave, retvinklede, og deres Fod attiff, med en Forkængelse fra den nedre Lorus over Plinthens Spørne; dog har den sydvestlige Soile to jævnfides liggende Løver til Basts eller Fod. Soilestasterne ere eenstammede, runde, glatte, og noget smallere opad. Herfra maa imidlertid den sydvestlige Soile undtages, hvis Staft eller Stamme bestaaer af fire ligesom sammensnoede mindre, der ere hugne af een Blok. Capitælerne ere tærningdannede, med afrundede Spørner og fine Ringe, der slutte sig til Stammen. De Gesimsfer eller Krandsse, som hvile paa og springe frem over Capitælerne, ere 8 Tommer høie og profilerede med Karniser. Hvad her er sagt om Søilerne, gielder i Hovedsagen ogsaa om Halvsøilerne; og man seer overalt

udtørres, staaer heller ikke dybere i Jorden, end omtrent 3 Alen. Ved et Tilfælde opdagedes for faa Aar siden, at det ledes giennem Rønder af hugne Steen, fra den saakaldte Helgonbakka udenfor Staden Lund, hvor Rønden ligger 15 Fod under Jordfladen. Denne Vandlednings høie Alder viser sig deraf, at man oven over den har fundet Steletter i Stenklister, saaledes som de brugtes i Christendommens første Aarhundreder i Norden. (I. Forf.'s „Histor. och architecton. Bekrifa. öfver Lunds Domkyrka.“ 1836. p. 69.)

*) Det samme berettes af Pastor Joh. Åkerman i hans med megen Flid og Omhyggelighed udarbejdede „Försök til Beskrifning öfver Hellestads Pastorat.“ Lund 1828. S. 133. Her tilføies: at denne Skik giver Kirken en aarlig Indtægt af en halvsnees Rigsdaler Rigsbg. En lignende, for hellig anseet Brønd, som er meget i Ry, og stærkt besøges af Almuen Midsummers-Aften og Dag, har jeg selv seet i den gamle Kirke i Falsterbo, hvor jeg netop St. Hans Dag fandt, at man der endnu brugte at lægge de Sølvpenge, man offrede, ned i Brøndlarret.

samme Aand udtrykt i denne lille Kryptas Bygningsstil, der i det Større aabenbarer sig i Lunds Kraftkirke. I en sildigere, skøndt ogsaa meget gammel Tid, har man opført tvende plumpe, firkantede Bøgpiller af hugne Sandsteen i denne Krypta; nemlig een paa den søndre, og een paa den nordre Side. Disse Piller, der holde 5 Fod i Bredden og 6 Fod i Dybden, springe op gennem Loftshvælvingen til samme Højde som Hovedskibets Omgivningsmure, og forenes ved en Rundbue, der ligeledes bestaaer af hugne Sandsteen. Paa disse Piller, der indtage omtrent Midterdelen af Kryptens søndre og nordre Sidemuur, er Taarnets vestre Ydermure opført; den østre derimod hviler paa den vestligste af Mellemskibets Hovedbuer; og Taarnets søndre og nordre Mure er opført paa Kryptens tilsvarende Mure. Heraf følger, at Taarnet fra Øst til Vest er smallere, end fra Syd til Nord, og at det bedækker den østligste Deel af Krypten. Den vestlige Deel bedækkes derimod af et lavt Tag, som slutter sig til Taarnbygningen (Lut-tak). Det Rum, der findes i Taarnet over Krypten, og som har staaet i Forbindelse med Kirkens Hovedskib, endskøndt det har været nogle Fod højere, end dette: maa uden Tvivl have været benyttet til et Kannike-Chor. Nu er dette Rum ved en Væg af Bindingsværk affondret fra Kirken; endskøndt man i den formindskede eller forforkortede Bygning meer end vel kunde have behovet bemeldte Rum til der at opsætte Kirkens, for nogle Aar siden anskaffede lille Orgelværk, som nu bæres af et vankrønde Pulpitur. Oven over dette Taarnrum hænger Kirkens eneste Klokke, hvorpaa man blot læser Navnet Fridericus.

Kirkens Sanghuus (Aula, Sanghaus), som i sin Heelhed har bestaaet af et Mellemskib og to Sideskibe, maa oprindeligen have havt en Længde af 112 Fod, og saaledes have hvilet paa 4 Hovedpiller og 4 Bøjpiller. Mellemskibet, hvoraf nu kun to

Quadrater staae tilbage, er $29\frac{1}{2}$ Fod bredt og $43\frac{1}{2}$ Fod høit. Det nordre Sideskib er aldeles forsvundet. Det søndre, hvoraf tvende Quadrater ere i Behold, har 14 Fod i Brede, og 17 Fod i Høiden. En Hoved- og en Vi-Pille paa den søndre Side ere endnu i uskadt Stand. Dens Grundform er en Quadrat, som forstærkes ved en større og en mindre Pilaster paa Nord- og Syd-Siden, og som derimod har blot een Pilaster paa den vestre, og een paa den østre Side. Ved denne Anordning dannes en heel Deel Fremspring (Utsprång), som ved første Blickest synes lidet regelbundne. Pilleren holder i Tværmaal fra Nord til Syd 7 Fod 9 Tommer, og fra Vest til Øst 5 Fod 2 Tommer. Vi-Pilleren, der er meget finere, danner en Firkant, som ud imod Sideskibet har en større og en mindre Pilaster, og imod Melleskibet en Fordybning, lignende en Niche, hvort forefindes en Colonne med attist Basis og bladprydet Capitæl. Kirkepiller prydes jævnlig med Halvsøller; men derimod træffer man sielden Piller med Colonner i Nichefordybninger, saaledes som her, og i Ruinerne af Kirken i Paulinzell.*) De modsvarende Hoved- og Vipiller paa Nord siden ere for største Deel skulte, siden det nordre Sideskib er blevet borttaget og Vuernes Abnninger tilmurede. Pillerne fattes deres Fod, som formodentlig er bleven bedækket ved Gulvets Forhøining. Deres Krands bestaaer af et lidet fremspringende Listerværk. Hoved- og Vipiller forenes ved Rundbuer, paa hvilke Melleskibets Omgivningsmure hvile. Hovedpillerne have ingen særskilte Foreningsbuer; men fra dem fremspringe Pilastrer, hvilke et allene sammenbindes tværs over Melleskibet, men ogsaa langs ad Omgivningsmuren; en Anordning, der, ulig den, som findes i

*) S. Kupfer zu Stieglig Geschichte der altdeutschen Baukunst. Leipzig 1820. Tab. XVI.

Laurentiuskirken, i Dalby udgjør en smuk Omfatning af Svælvingen. Det er en mærkelig Omstændighed, at Mellemskibets Hovedbuer have den runde Form, hvorimod Sideskibets have Spidsformer. Saaledes finde vi ogsaa her, ligesom i Ruinerne af Kirken i Memleben, en Kirkebygning fra det 11te Aarhundrede, som har Rundbuer og Spidsbuer ved Siden af hverandre. Loftshvælvingens trestavede Giordbuer (gördelhågar „Gurten“) som opspringe fra sølleformede „Knegte“ (Knektar, „Dienste“), skære hinanden i Midten, og sammenholde fire Kubefelt eller kubeformede Afdelinger.

Korsbygningen, hvorefter Grundstene endnu ligge tilbage, har naturligvis bestaaet af en Hovedquadrat, hvilken, ligesom de fra samme udstrakte Korsarme, har holdt 19½ Fod i hver Side; hvorimod det hødhørende Chor-Fremspring (concha) har været rundsluttet. Man behøver neppe at bemærke, at Sværskibet og Choret (gremium og sanctuarium), med Hensyn til Høden og til deres Loftshvælvinger, have staaet i nøagtigt Forhold til Mellemskibets ovenfor beskrevne Anordning. — Kirkens Vinduer, der oprindeligen have været meget smaa, ere i senere Tider af ukyndige Arbejdere ophuggede og vanskrede. Man seer imidlertid endnu, at de, ligesom i Lunds Domkirke, have været indrettede efter Kirkens Grundtal, hvilket ogsaa her synes at have været otte. — I det søndre Sideskibs søndre Side finder man en Levning af en liden Helgen-Niche, hvis udspringende Rundbue har været baaret af to smaa Colonner, af hvilke den ene endnu er tilbage.

Kirken selv har deels været bygget af Graasteen, deels af grovt tilhugne Kalksteen, deels af brændte Steen. Murene ere omtrent tre Alen tykke, og bestaae, ligesom i Lunds Kirke, af tvende Yderstaller med en Mellemfyldning af Muurbrokker og Smaasteen, som ligge i et ganske løst og forvittret Kalkleie. Det synes antageligt, at man i den Tid, da vore tidligste

Kirkebygninger opførtes, endnu ikke har forstaaet at tilberede en god Muurkalk, hvorimod, som bekendt, de Bygninger, her findes fra en senere Middelalder, have en næsten utrolig Fasthed.

Dalbykirken har under den catholske Tid været tækket med de saakaldte Huulsteen, der sædvanligen brugtes i Middelalderen. Man finder at Dalby-Klosters Prior Johannes Winter i Aaret 1387 købte Huulsteen til Kirkens Tag for 21 Mark Solv. *) Dette Slags Tagsteen, hvoraf en stor Deel endnu findes i Behold paa Stanors og Falsterboes Kirker, vare henimod 1 Fod 8 Tommer lange, 6 Tommer brede i den øvre, og 4 Tommer i den nedre Ende, og lignede en sædvanlig „Affaldsrende.“ So saadanne Stene lagde man paa Taglægten ved Siden af hinanden, og en tredie, lige lang, men noget smalle, lagdes med den hule Side ovenpaa disse i fuld Kalk. Disse Tegltag maatte naturligtvis blive meget tunge; men kunde derimod holde en meget lang Række Aar; særdeles da Stenenes Tykkelse og gode Materie, i Forening med det stærke Muurværk, hvori de indlagdes, med megen Styrke modstod Luftens Paavirkning.

I Dalby Kirke, og i Nærheden af samme findes to Oldtidsmærkværdigheder, som ei ved denne Leilighed bør forbigaaes. Den første er Kirkens gamle Døbefont, der er udhuggen af et Slags haard Kalksteen [„Flissteen“ hos Åkerman], holder 3½ Fod i Høiden, 2 Fod 10 Tommer i Tværmaal, og har baade rund Skaal og Fod. Den sidste er forsynet med et simpelt Risteværk, nedentil prydet med fire fremspringende Dyrhoveder. Omkring Skaalen forestilles i halv ophøiede Figurer, i en raa Stil, der, saavel som Skriften, synes at henvise til

*) „Primo pro tectura ecclesie, videlicet pro *Hulsteen*, XXIV marce puri.“ Ser. Rer. Dan. VIII. p. 461. I nogle Optegnelser om Dalby, der findes i et Evangelium paa Universitetsbibliotheket i Kiøbenhavn, som før har tilhørt Dalby Klosterkirke.

Det 11te eller 12te Aarhundrede, Kristus staaende i Jordans Flod, oversvævet af en Due, og omgivet af Johannes Døberen til Høire, og en Engel med udslagne Vinger til Venstre. Det øvrige Rum udfyldes ved sex Ringe, hvoraf een til Høire af Figurerne omgiver Druetkasser og den til Venstre Ellier (formodentlig som Troens [?] og Reenhedens Symboler); i de andre fire sees en Jæger med Hund og Horn, en Stort, to Griffer og et andet Vidunderdyr. Omkring Randen af Døbefaalen læses med Middelalderens ældre Skrift eller Uncialbogstaver følgende Ord: Jam res declarat, quid quondam significarat, In cruce productus Christi de vulnere fluctus.*) Det ældste Døbefad af Messing eller Metal veier 5 Pund og ligner overhovedet det, som beskrives i „Antiquariske Annaler“ 3. D. Kiøbenh. 1820. S. 161—177. Man finder her den samme, ved sine tætte Forkortninger og Sammenflyngninger af Bogstaverne næsten ulæselige Inscription; nemlig Ordene: In nomine castæ virginis Setæ matris Jesu Christi, fem Gange gjentagne. Da nu flere lignende Døbefade findes i Skaane og i Danmark, seer man tydeligt, at denne Indskrift har været et Slags hellig Formular, som i en vis Periode hyppigen har været brugt til at sætte paa slige Døbefade; hvorimod man jævnlig finder, at de ophøiede Figurer i Fadets Bund, der forestille bibelske Scener eller hellige Symboler (her Mariæ Bebudelse), ere hverandre ulige, og sielden staae i nogen Forbindelse med Inscriptionen. Alt be-

*) Saaledes er ogsaa Indskriften læst af Sisborg, og hos Åkerman (Beskr. over Hellestad Pastorat. S. 116, hvor man finder et slet Træsnit, der skal forestille Døbefontens Figur.) 3 Nolbechs Breve fra Sverrige 1ste Deel S. 159 læses: quid unda significarat; hvilket, i øvrigt mod Metrikens Regler stridende Læsemaade ogsaa allerede Linnée (i hans „Staauska Resa“ S. 166) har fulgt; herefter antages det her forekommende ○ med en Prik i for u, hvilket Sisborg antager for qo (nemlig i Læsningen quo).

stemme, hvilkken Tid dette Slags hellige Kar tilhøre, er ikke saa let, som at slutte sig til at de maa have en høi Alder, da man sædvanligen kun finder dem i ret gamle Kirker. Om de, saaledes som det menes paa anf. Sted i Ant. Annaler, kunne sættes saa høit op i Tiden, som til Christendommens Indførelse i Norden, tør vel være meget usikkert.

En høist simpelt, men tillige meget mærkværdig Oldtidslevning er den Liigsteen, som har bedækket den danske Konge Harald Heins Grav. Den ligger ganske nær ved Grundvolden af den forsvundne Chorudbygning, holder 6 Fod 3 Tommer i Længden, er 1 Fod 10 Tommer bred i den ene, og 1 Fod 4 Tommer i den anden Ende, temmelig tyk, samt flad nedentil, og lidet buet paa Overfladen. Den er huggen af fast Sandsteen, uden al Inscription, men i den øvre Ende prydet med et Kors, hvis Krydsningspunkt omgives af en Ring: et Symbol, der ikke sielden findes paa Liigstene fra det 11te og 12te Aarhundrede. Endskiondt det nu kun er et ældgammelt Sagn, der tillægger Harald Heins denne Mindesteen, synes der ikke at være antagelig Grund til at tvivle om dets Rigtighed; da baade Stenens Art og Figur tyde hen til saa gammel en Tid, og da der maa have været særegne Grunde til, at man her i mange Aarhundreder har fredet og bevaret denne ene gamle Liigsteen, iblandt saamange andre, som man har overgivet til Tidens Odelæggelse. Iøvrigt var det vel, om man ogsaa vilde tænke paa at redde denne, f. Ex. ved at glemme den i Krafikirken, ligesom den uden Tvivl i ældre Tider, da Kirken havde sin oprindelige Skikkelse, har ligget i Høichoret. Der fortælles, at det var efter Kong Carl den Tolvtes Befaling, at den Fod først blev opmuret, hvorpaa Stenen nu hviler; men dette har ikke befriet den fra saade Menneskers Overlast. Man har Tid efter anden løsnet den, for at forsøge sine Kræfter paa at løfte den; derved har man eengang ladet

den falde saaledes ned, at den er sprungen midt over, hvorefter den siden er sammenbunden med to Jernkramper.*)

Endnu findes ogsaa, nær ved Dalby, et gammelt Klosterhuus i Behold, som fortæner Oldtidsgrandskerens Opmærksomhed. Det ligger Norden for Kirken, og saa nær ind til denne, at det uden Tvivl har været sammenbygget med Kirkens nedbrudte Sideskib.***) Dette Klosterhuus er 97 Fod langt, 30 Fod bredt, to Etager høit, og er bygget af brændte Steen, med en Muurfylldning af Graasteen. Det har udvendige Støttestykker (Stråspilare), tækkede med gamle Huulsteen; og er i øvrigt uden alle Ornamente. Bygningens Taggesimser ligne Halvkors, fremspringende ved Siden af hinanden. Indvendigen fandtes 10 smaa hvælvede Afdelinger, som vende imod Sonden, og have, formedelsk Stillemaure og Tværvægge udgjort afdeelte Gæller, hver med en liden Vinduesaaabning. Disse Tværvægge ere nu for største Deel nedbrudte, og Vindueshulserne tilmurede. Paa venstre Haand af Forstuen har fordm været et større Værelse, og der indenfor et mindre, med en Gælle; maaskee Priorens Vaaning. Paa høire Haand af Forstuen har ligeledes ligget et stort Værelse, maaskee Brodrenes Samlingsværelse eller deres Refektorium (Spisestue). I den underste Etage er nu indrettet Brændevinsbrænderi; og den øvre Etage, som uden Tvivl ligeledes har været indrettet til Gæller m. m. er nu forvandet deels til Kornmagasin, deels til Beboelsesværelser. Endnu findes her desuden nær ved Hovedbygningen to store ældgamle Steenhuse, hvis oprindelige Bestemmelse ikke lader sig med Sikkerhed angive, men som for

*) S. ogsaa Aermans Beskrifn. over Hellestad S. 141.

**) Jof. Aerman l. c. S. 146. Han beretter, at Muren eller Hvælvingen, som forenede denne Bygning med Kirken, først blev nedbrudt 1762.

modentlig i Klosters Tid have tjent til Udhuse, ligesom de ogsaa nu have en lignende Anvendelse.

Jeg vil tilføie et Par Ord om Dalby Klosters og om Kirkens tidligere Stiebne, hvoraf dens nærværende Tilstand lader sig forklare. At Dalby i Middelalderen horte til de betydeligste skaanske Klosterindretninger, og dets Priorer, blandt hvilke findes flere lærde og i Historien bekendte Mænd, til de meget anseete Prælater blandt den danske Geistlighed: derom vidner, som ovenfor er bemærket, flere i Annalerne forekommende Spor. Dalby var tillige i Broderskabsforbund med St. Laurentii og Allehelgenskloster i Lund; og desuden paa lige Maade i Forening med flere andre Klostre i Roskilde, Odense, Viborg, Vestervig og flere Steder. Klosters og Kirkens første Forringelse og Uftagen skriver sig uden Tvivl fra den Ildsvaade, der 1388 lagde hele Klosterbygningen, Halvdelen af Helligkorskirken, Landbyens særskilte Sogneskirke og to Trediedele af Byen selv i Aske; hvorfor man bortførte et helligt Kors eller Crucifix, som førstnævnte Kirke besad, til Lund, og opsatte samme i Dominicanermunkenes Capitel, for derved at indsamle fromme Gaver til Kirkens Restauration.*) Ligeledes afbrændte Dalby da Carl Knudsen 1452 faldt ind i Skaane, og paa det grusomste foer frem i store Strækninger af Landet**). I Dalby anfaldt han pludselig en der samlet Mængde af Almuen, hvorved 200 skulle være blevne paa Pladsen, og 2000 fangne; Kloster og Kirke leed meget ved Brand og Plyndring, og da Kongen tilbragte Natten i Dalby, var der neppe Mad og Drikke at finde for ham og hans Folge. Imidlertid kom Klosteret sig dog, ved dets rige Jordeiendomme, snart efter disse Ulykker; men Landsbyen maa formodentlig i det 15de

*) Ann. Dan. a 1316 ad 1389. Scr. Rer. D. VI. p. 535.

***) Lagerbrings Sv. R. Historie IV. p. 468—70. Ålerman om Hellestad S. 88—89.

og 16de Aarhundrede være gaaet meget tilbage; den fik i det mindste aldrig sin, vistnok overflødige Sognkirke igjen, og Herm. Ghytræus, der skrev omtrent 1598, omtaler Byen som et næsten øde Sted; og henved 50 Aar derefter, brændtes Dalby atter 1645 under Krigen med K. Christian den Fjerde*). I Dalby's Historie er det en mærkelig Omstændighed, at K. Frederik I. allerede 1530 seculariserede dette Kloster eller Convent, i det han forlænte Hr. Anders Wilde til Søholm paa Livstid med alt Klostergodsset, imod at underholde Provsten og Conventsbrødrene for deres Levetid.**). Efterat Anders Wilde havde modtaget denne Forlening af Provsten og menige Convents Brødre, tillagde han Provsten Henrik Jensen til hans Underhold 32 Mark, der var Indkomsten af 3 Gaarde, Klostret eiede i Malmø, 6 Allen Engelsk (Klæde) eller Leust (Leidens?) om Aaret til at holde sig med Klæder; samt Ol og Mad til en Dreng (Diener). Ligesledes forpligtede han sig til, aarligen at udbetale Brødrene til deres Føde og Klæde „et hundrede Mark danske rede Penninge,“ foruden „Diende, Helgenskyld og alt andet Tilfald, undtagen Fetalie og Rødmad †) som kan falde i de tre Kirkesogne Dalby, Helligsted og Vonderup; imod at „Præsterne“ (o: Conventsbrødrene) i Dalby for deres Levetid skulde forestaae Gudstienesten i disse tre Kirker. Lillige kaldede Hr. Anders

*) Årman, om Hellestad. S. 89.

**) De herom af Forfatteren meddeelte interessante Documenter, samt det nedenfor omtalte Inventarium over Dalby Kirkes Menodier og hvad Forraad der foresandtes i Klostret, af Sæd, Levnetsmidler, Dværgbesætning, Bohave m. m. skulle blive meddeelte i det Danske Magazins 3die Række 1ste Bd., som det hertil nærmest passende Sted.
Red. Anm.

†) Formodentlig det, man ellers forstaaer ved Smaaredsel eller Ranneft.
Red.

„Mester Peder Boson, Kanick og Conventis Broder i Dalby til Præst i Grønby Sogn, i Bæmindehogis Herred, som ligger qvit og fri til Dalbye Kloster;“ og tillagde ham Præstegaarden „med Tiende og al anden Rettighed, som samme Sogn vente kan“, fra Paaske 1530; imod at han aarlig skulde yde 2 Pund Byg, til „den, som Seierværket haver at tage vare her i Dalby;“ og derhos „ikke buldre eller trætte, men forliges vel med sine Sognemænd, som det sig bør.“ (Brevet er af 17. Marts 1530). Det er vist nok et ikke umærkværdigt Factum i den danske Kirkes Reformationshistorie, at K. Frederik I. allerede 1530 kunde inddrage et af Landets ældste og anseeligste Klostre, og bortgive Indkomsten af dets Godser til en Adelsmand; og det et Kloster, som laae kun en Mil fra det endnu ivrigt catholske Erkestift og Capitel i Lund, hvis Erkebiskop og Kanniker den danske Biskop Münster i sin Reformationshistorie kalder „Catholicismens sidste Værn og Formuur i Norden.“ Men det er tillige noksom bekendt, at Skaane var een af de Provindser, hvor Protestantismen i Danmark tidligst fik Indgang og gjorde hurtige og betydelige Fremskridt; hvilket ogsaa i bemeldte tidlige Secularisering af Dalby kan finde en ny Bestyrkelse. At Dalby Kirke ved Secularisationen, uagtet flere tidligere Ulykker og Plyndringer, endnu var i Besiddelse af endeel Kostbarheder og Glenodier, seer man af en Fortegnelse over samme, fra A. 1530. Fire Aar derefter fordrede Grev Christoffer af Oldenborg, at Anders Bilbe (der havde givet sig under Grevens, som forlehede ham med Bordingborg) skulde udløse ham til Krigsfornodenhed alt Kirkens Guld, Sølv og Glenodier, med Undtagelse af 5 Kalke til Brug ved Gudstienesten.*)

Det er let begribeligt, hvorledes baade Klostergodsets Inddragning under Kronen, og den opkommende stærke Forandring

*) Nye danske Magazin V. Bd. Kbh. 1827. S. 140. jvf. S. 127.

i mange religiøse Anstuelser, maatte bidrage til at berøve Kirkerne en stor Deel af den Grefrygt og Omsorg, de nød under den catholske Tidsalder. Reformationen var et Udgangspunkt i Tiden for Middelalderens religiøse Konstværkers og Bygningsværkers sorgelige Forfald og Ødelæggelser. Dalby Kirke, der nu fra et Slags Stifts- eller Conventskirke sank ned til at blive en Landsbymenigheds Sogneskirke, deelte Skieb-
 nen med mange andre Kirker, som fandtes for store og for kostbare at vedligeholde. Mueligen har den allerede lidt ved Brand 1452 under Carl Knudsens Indfald. Hermann Ghytræus melder i det mindste, at allerede i hans Tid (1598) var kun den mindste Deel af Kirken i Behold. Saaledes er altsaa allerede i Reformationens Aarhundrede Korsbygningen, maaskee ogsaa det nordre Sideskib, styrtet sammen. Svend Knudsen, der var Sognepræst for Hellested, Dalby og Bonderup, beretter mod Slutningen af det 17de Aarhundrede*) at K. Carl XI. i Aaret 1613 ved Brev til Landshövdingen i Malmö befalede, at Kongetienden i Sognet skulde efter den Tid anslaaes til Dalbye Kirkes Underhold; Men hvorledes endog denne dygtige Konges Befalinger stundom udførtes, see vi deraf, at skiondt han endog selv i A. 1670 besøgte Dalby Kirke, erholdt den aldrig, hverken før eller siden, hiin Kirken tillagte Understøttelse. Imidlertid synes det dog, som hele Hovedskibets fire Quadrater eller Afdelinger i Svælvingerne have været i Behold indtil Begyndelsen af forrige Seculum, da den østligste Quadrant, som det synes henved A. 1730, er nedstyrtet. Viist er det, at 1755 nedfaldt den herefter følgende Svælving, eller den tredje i Ordenen, naar man regner fra Taarnet af. En Inscription ved Dypgangen til Prædikestolen, omtaler

*) „Relation om Dahlby Kyrckias, i Torne härad i Skåne, tillstånd och för tiden varande boselligheet.“ 1695.

denne Tildragelse*). Saaledes er nu af Dalby Kirke neppe Halvdelen af dens oprindelige Skikkelse tilovers; og denne Levning er i en svag og skrøbelig Tilstand, der truer med flere tilkommende Bygningsfader. Man har saa meget mere Grund til at beklage en saadan Tilstand ved en af Nordens ældste Kirker, naar man bemærker, hvor store de Midler ere, som man uden alt Bederlag har berøvet den, uden engang at efterlade det, som var tilstrækkeligt til dens Vedligeholdelse. Dette er Historien af de fleste gamle Kirkers Skiebne efter Reformationen, og nok til at forklare deres ofte beklagelige og dybt forringede Tilstand, der ikke sjelden er saa meget ringere, jo større og anseeligere de i Fortiden have været.

Af Dalby Kirkes og Convents fordums Eiendomme er endnu Hovedgodset tilbage som Kongsgaard, $4\frac{7}{8}$ Hemman stort. Efter Staanens Forening med Overrige forvandlede Godset først til kongeligt Stutteri og Staldgaard, men denne Indretning forfaldt snart. Krongodset forpagtedes bort, indtil Gaarden ved A. 1800 blev udfikstet og opmaalt til 533 Tønder Jordmaal (Ager og Eng) og 456 Tønder Land Udmark (Ut-egor). Efter den Tid bortforpagtedes den største Deel af Kongsgaarden i 6 Lodder paa 25 Aar, og en syvende Lod anvendes endnu til Stutterigræsning. Det samlede betydelige Vondergodt til Dalby Kirke og Kloster, $16\frac{1}{2}$ Hemman stort, er bortsolgt til Krone-Skattegodt [et Slags Arvesæfte, med aarlig Afgift og Rusthold] og af de store og tykke Skove, der paa to Sider omgav Dalby Sogn og prydede Egnens Høider, er kun en ussel Levning tilbage i en liden Vogelund paa Kongsgaardens Udmarker, der staaer som et sørgeligt Minde om Fortidens Skovrigdom og Egnens Skionhed.

*) Jfr. Agerman om Hellestad p. 107 og 136.